

"Verhalen van Verlies"

Feiten en fictie over de Spaanse griep in Wijmbritseradeel

GEMEENTE WYMBRITSERADEEL,
 De ondergeteekende, Geneesheer te Borrum verklaart
 dat op den 16 Nov 1918, te Soberrigum
 is overleden de persoon van Tiek Kollerna
 Oorzaken van Influenza
 den dood
 Voor levenloos aangegeven. Was de vrucht levensvatbaar? 1918
Borrum, den 17 Nov 14 Nov

No. 227
 Ik, de Wethouder Deenstra
 ondergeteekende, verklaar, verordent voor mij, Ambtenaar van den Burg.
 gerigten Stand der Gemeente WYMBRITSERADEEL,
arbeider Thys Rienstra
Bobbe Minkwolda Goenga jaren, boeren
huishouden en bedienden
 die verklaarden, dat Thys Rienstra oud huwelijkswijf
Goenga, de overleden, geleiden en verscheid
Goenga, overleden, samen van Goenga
Jelke Luitjes, overleden de Goenga en van
 op den 17 Nov 14 Nov
 des 17 Nov 14 Nov
 is overleden.
 Waaraan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgedragen.
T. Rienstra
H. Minkwolda

Het is ruim een eeuw geleden dat een pandemie de wereld overspoelde, een pandemie die niet alleen levens eiste maar ook gemeenschappen ontwrichtte en families voor altijd veranderde. De Spaanse griep, zoals deze pandemie later werd genoemd, liet wereldwijd, in Nederland en dus ook in Wijnbriteradeel diepe sporen na. Dit deels fictieve verhaal gaat niet alleen over ziekte en dood, maar ook over menselijke veerkracht, solidariteit en het vermogen om te overleven in tijden van crisis.

De Spaanse griep brak uit tegen het einde van de Eerste Wereldoorlog in 1918 en verspreidde zich razendsnel over de wereld. De ziekte, veroorzaakt door een bijzonder besmettelijk en dodelijk griepvirus, trof naar schatting een derde van de wereldbevolking. Historici schatten dat tussen de 50 en 100 miljoen mensen omkwamen aan de gevolgen van de griep, meer dan het aantal doden tijdens de wereldoorlog. In Nederland arriveerde de Spaanse griep in de zomer van 1918. Hoewel het land neutraal was gebleven tijdens de oorlog, waren de omstandigheden verre van ideaal: voedseltekorten, beperkte medische kennis en een algehele staat van uitputting maakten de bevolking extra kwetsbaar. Vooral tijdens de tweede golf, in de herfst van 1918, bereikte de pandemie een angstaanjagende piek. Geen enkele provincie, geen enkel dorp bleef gespaard.

De pandemie eiste naar schatting 50.000 levens in Nederland, op een totale bevolking van ongeveer 6,8 miljoen. Dit betekende een sterftecijfer van ongeveer 0,7%. De impact was aanzienlijk, zowel op individueel als maatschappelijk niveau. Jongvolwassenen werden buitenproportioneel zwaar getroffen, wat leidde tot demografische veranderingen. Veel gezinnen verloren meerdere leden, en de beroepsbevolking kromp tijdelijk. De pandemie legde extra druk op een al uitgeputte bevolking, die te kampen had met voedselschaarste en economische stagnatie door de oorlog. Arbeidersorganisaties maakten gebruik van de situatie om betere arbeidsomstandigheden en gezondheidszorg te eisen. In de jaren na de pandemie ontstond er een grotere bewustwording van de noodzaak van volksgezondheid. Dit leidde uiteindelijk tot verbeteringen in de volksgezondheidssystemen, zoals de oprichting van de GGD in de jaren 20.

De Spaanse griep had ook grote gevolgen voor Wijnbriteradeel. Boeren konden hun land niet bewerken, en in veel dorpen werd de school tijdelijk gesloten omdat de leraren ziek waren. De economie kwam stil te liggen, en de gemeenschappen moesten zichzelf weer uitvinden na deze massale tegenslag. De medische situatie was eveneens ernstig. Artsen en verpleegsters waren schaars en overbelaste middelen. Veel gezinnen moesten hun zieken zelf verzorgen of werden geholpen door burens, die ook in gevaar waren om ziek te worden.

De Spaanse griep veranderde ook het sociale en economische landschap van Wijnbriteradeel. Veel dorpen verloren belangrijke leden van hun gemeenschap: boeren, dominees, ambachtslieden en leraren. De pandemie bracht niet alleen verdriet, maar ook armoede en onzekerheid. Gezinnen moesten zichzelf opnieuw uitvinden, vaak zonder de steun van geliefden die waren overleden. Tegelijkertijd bracht de pandemie ook solidariteit. Burens hielpen elkaar, dorpen organiseerden voedselhulp, en vrijwilligers zetten hun eigen gezondheid op het spel om anderen te helpen. Deze verhalen van veerkracht zijn een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van Wijnbriteradeel

Wat kunnen we leren van de Spaanse griep? Allereerst herinnert het ons aan de kwetsbaarheid van de mensheid. Ondanks technologische vooruitgang en medische kennis blijven pandemieën een reëel risico. De Spaanse griep benadrukt ook het belang van een sterke gezondheidszorg, sociale netwerken en gemeenschapszin. De Spaanse griep werd vaak overschaduwd door de Eerste Wereldoorlog, maar de pandemie liet blijvende sporen na. De lessen uit 1918 hebben een cruciale rol gespeeld in de manier waarop landen sindsdien pandemieën hebben aangepakt, waaronder de recente COVID-19-pandemie.

Met een mix van fictieve personages en historische gebeurtenissen, schetst dit verhaal een intiem portret van hoe de Spaanse griep Wymbriteradeel trof. Het illustreert niet alleen de tragiek van een pandemie, maar ook de kracht van menselijke verbondenheid in de moeilijkste tijden.

De eerste aanvallen van de griep in Wymbriteradeel

De dorpen in Wymbriteradeel waren relatief geïsoleerd en verbonden door smalle wegen en waterwegen. Het leven in de regio draaide om de landbouw en de boerenbevolking was gewend aan hard werken en doorzettingsvermogen. De rust die de streek kenmerkte, werd echter ruw verstoord toen het griepvirus zich naar Friesland verspreidde. De stad Sneek, het economisch en cultureel centrum van Wymbriteradeel, werd als eerste getroffen. Al snel verspreidde de ziekte zich naar de omliggende dorpen zoals IJlst, Woudsend en Hommerts.

De inwoners van deze dorpen hadden weinig ervaring met ziekten van deze omvang. Influenza was niet onbekend, maar het intensieve en snelle verloop van de Spaanse griep was anders. De eerste gevallen werden gemeld als een ernstige verkoudheid, maar al snel bleek dat de ziekte veel ernstiger was. De symptomen varieerden van hoge koorts en spierpijn tot ernstig hoesten en ademhalingsproblemen, waardoor het virus bijzonder dodelijk was.

Wymbriteradeel, een regio die eerder bekend stond om haar gemeenschap en saamhorigheid, zag haar dorpen langzaam in chaos veranderen. Veel van de lokale medische hulpbronnen waren onvoldoende voorbereid op de ernst van de uitbraak. Lokale artsen, vaak mensen zonder specifieke training in epidemieën, waren machteloos tegen de snelheid en het effect van de griep. Zelfs in de grotere stad Sneek, waar ziekenhuizen en artsen aanwezig waren, was de capaciteit beperkt en snel uitgeput.

Toen de griep zich eenmaal had verspreid, trof het niet alleen ouderen, maar ook jonge, sterke mensen. Vooral de arbeiders en boeren, die dagelijks in contact kwamen met anderen en veel fysieke arbeid verrichtten, werden zwaar getroffen. De dorpen werden langzaam overgenomen door de ziekte. In Woudsend, een klein dorp aan het water, verschenen de eerste meldingen van de ziekte begin oktober 1918. Al snel kwamen er steeds meer gevallen, en de inwoners merkten dat de griep zich als een lopend vuurtje verspreidde.

In de straten van IJlst waren de markten en winkels grotendeels leeg. De kooplieden, die normaal gesproken hun handelswaren aan de bevolking verkochten, bleven thuis om zichzelf en hun gezinnen te beschermen. De kerken, die normaal gesproken vol waren met dorpsbewoners die deelnamen aan de zondagse diensten, stonden leeg. De ziekte had een bijna spookachtige stilte achtergelaten in de anders zo levendige gemeenschap.

De spanning steeg. Dorpen waar altijd gemeenschapshulp en samenwerking de boventoon voerden, bevonden zich in een situatie van isolatie. Dorpsbewoners die normaal gesproken elkaar hielpen met dagelijkse taken, zoals het verzorgen van dieren en het oogsten van gewassen, moesten nu afstand bewaren om niet besmet te raken.

Het verlies van leden van de gemeenschap

In de boerengemeenschappen van Wijmbritseradeel was de griep een dubbel verlies: het virus doodde niet alleen geliefden, maar verlamde ook de levensader van de regio, de landbouw. Het leven op een boerderij vereiste dagelijkse zorg voor dieren en velden, maar deze routine werd nu bedreigd door ziekte en sterfte.

Lieuwe Dijkstra, een boer uit IJlst, was een van de vele slachtoffers van de griep. Zijn vrouw Janke was de eerste die ziek werd. Haar symptomen begonnen met een lichte verkoudheid, maar al snel werd haar toestand ernstig. Ze kreeg hoge koorts en moeite met ademen. Lieuwe maakte zich aanvankelijk geen grote zorgen, maar naarmate de dagen verstreken, zag hij hoe zijn vrouw steeds verder verzwakte.

Lieuwe was zich terdege bewust van de verantwoordelijkheid die hij had om de boerderij draaiende te houden. Terwijl zijn vrouw ziek in bed lag, probeerde hij haar te helpen, maar de zware werkdruk op de boerderij eiste zijn tol. De koeien moesten gemolken worden, de velden moesten worden onderhouden en de dieren moesten worden gevoerd. Zijn kinderen, hoewel in staat om eenvoudige taken uit te voeren, waren zelf nog te jong om te begrijpen hoe ernstig de situatie was.

Na een week van zieke zorgen werd het voor Lieuwe duidelijk dat zijn vrouw het niet zou overleven. Ze stierf kort daarna, en de boerderij kwam in een staat van verwaarlozing. Lieuwe, zelf zwak door de vermoeidheid en de angst, werd uiteindelijk ook besmet. De boerderij bleef achter zonder de zorg die het zo hard nodig had.

Het verlies van Janke was voor Lieuwe niet alleen emotioneel zwaar, maar het betekende ook een verlies van de stabiliteit van hun dagelijks leven. Het was een harde klap voor het gezin Dijkstra, maar het was ook representatief voor de bredere gemeenschap in Wijmbritseradeel, waar gezinnen door de ziekte meerdere dierbaren verloren.

In heel Wijmbritseradeel waren de verliezen verstrekkend. In bijna elk dorp in de regio stierven er mensen. De oudere generatie werd het hardst getroffen, maar er waren ook jonge volwassenen die het slachtoffer werden van de griep. Kinderen werden vaak geveld door de ziekte, en in veel gevallen was het de moeders die hun kinderen verloren. Het was een verwoestende tijd voor de gezinnen die hun geliefden moesten begraven zonder enige mogelijkheid om hen op een respectvolle manier te herdenken, vanwege de snelle verspreiding van de ziekte.

Er waren momenten waarop de dorpen letterlijk in stilte gehuld waren. Families die rouwden om hun geliefden konden niet samenkomen, en de markten, die normaal vol waren van activiteit en handel, waren verlaten. Dit was niet alleen een verlies van mensen, maar ook een verlies van de levensader van de regio: de onderlinge band tussen burens die elkaar hielpen en ondersteunden.

De gemeenschap van Wijmbritseradeel voelde zich kwetsbaarder dan ooit tevoren. De griep kwam niet alleen als een ziekte, maar als een schaduw die zich uitstrekte over het dagelijks leven. Het verlies was persoonlijk, maar het was ook een collectief trauma voor de gemeenschap als geheel. De impact zou lang voelbaar blijven.

De helden van Wijmbritseradeel: Zuster Aafke en dominee Douma

In deze donkere tijden waren er een aantal mensen die zich opwierpen als helden. Zuster Aafke Postma, een jonge verpleegster uit Woudsend, was een van de weinige zorgverleners die beschikbaar was om de zieken te helpen. Aafke was toegewijd aan haar werk en wilde koste wat kost haar dorpsgenoten helpen, ondanks de gevaren van de ziekte.

Haar dagboek bevatte vaak beschrijvingen van de enorme druk die ze ervoer. “Ik ben de enige die de zieken kan verzorgen, maar ik weet niet hoelang ik het volhoud. Ze zeggen dat de griep door de lucht wordt verspreid, maar ik kan het niet laten om hen te helpen,” schreef ze op een dag. Ze was een van de weinige verpleegsters in Wijmbritseradeel die de patiënten bezocht en zorgde voor hun comfort, zelfs als ze zelf het risico liep besmet te raken.

Uiteindelijk zou Aafke zelf ziek worden. De symptomen verschenen snel, en al snel was ze zelf bedlegerig. Toch bleef ze positief en hoopte dat ze zou herstellen om weer terug te keren naar haar taak. Na een paar weken van bedrust herstelde Aafke gelukkig, en keerde ze terug naar de zorg voor haar dorpsgenoten, die haar als een reddende engel beschouwden. Haar moed en toewijding zouden haar voor altijd een plaats in de geschiedenis van Wijmbritseradeel bezorgen.

Dominee Jacob Douma van Hommerts was een ander voorbeeld van onbaatzuchtigheid en moed tijdens de grieppandemie. In plaats van zich terug te trekken uit de crisis, zette Jacob zich in om zijn gemeenschap te ondersteunen. Hij ging van huis tot huis, bood morele en spirituele steun aan de zieken en hun families. Jacob was een man van het geloof en geloofde dat zijn taak was om de inwoners van Hommerts te leiden door deze moeilijke tijd.

Zijn kracht lag niet alleen in zijn woorden, maar ook in zijn acties. Hij verzorgde de zieken en bood steun aan degenen die het meest getroffen werden door het verlies van hun geliefden. Zijn werk ging verder dan enkel het houden van diensten in de kerk. De kerk werd tijdelijk gebruikt als opvangcentrum voor zieke dorpingen. Het was een teken van hoop te midden van de crisis.

Jacob Douma bleef een anker voor zijn gemeenschap in de grieppandemie. Zijn leiderschap gaf mensen kracht en richting, en zijn steun was voor velen van onschatbare waarde in hun momenten van rouw en verlies. Uiteindelijk werd ook hij ziek. Douma overleed in november 1918. Zijn dood bracht verdriet in het dorp, maar zijn toewijding inspireerde velen.

Het verlies van de jongeren: een generatie verdwijnt

Terwijl de ouderen het meest kwetsbaar waren voor de griep, was het de impact op de jongeren die voor veel families het grootste verdriet met zich meebracht. De ziekte trof kinderen en jonge volwassenen, die tot dan toe relatief gezond waren, en de gevolgen van hun vroege dood veroorzaakten diepe littekens in de gemeenschap.

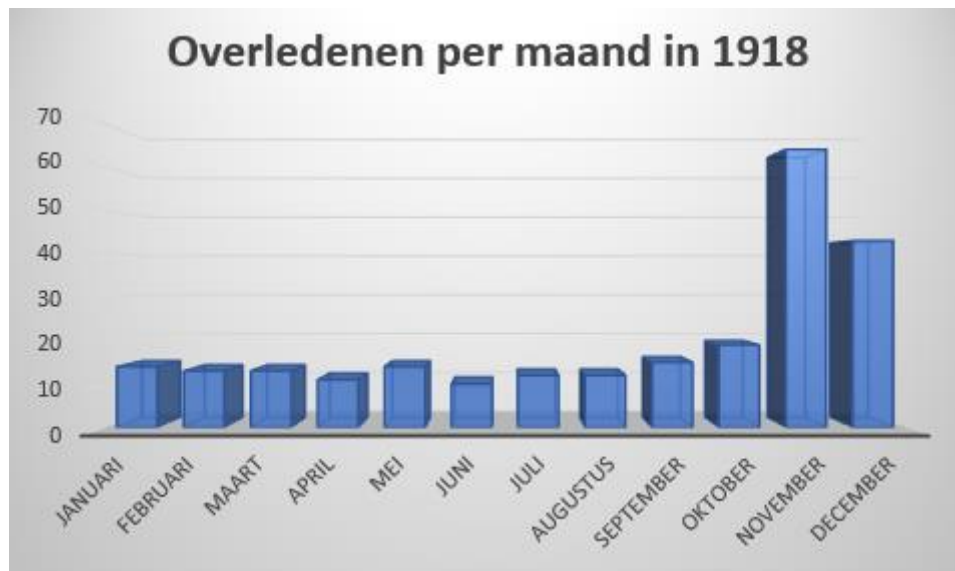
Een van de meest aangrijpende verhalen betreft dat van de jonge boerenzoon, Arjen de Vries uit Woudsend. Arjen was pas 19 jaar oud toen de griep hem trof. Hij was een energieke jongen, altijd bezig met de boerderij en zijn vrienden. De eerste symptomen van de griep verschenen op een zondagochtend, na een lange werkweek op de velden. Zijn ouders dachten aanvankelijk dat het om een gewone verkoudheid ging, maar al snel verslechterde zijn toestand. De koorts steeg, en de ademhalingsproblemen werden steeds ernstiger.

Arjen werd snel een van de vele slachtoffers van de ziekte. Zijn ouders, die al hun kinderen hadden opgevoed om hard te werken op de boerderij, waren verwoest door zijn verlies. Arjen was niet alleen hun zoon, maar ook hun helper op de boerderij, een jongen die hen zou helpen de generatieslange familieboerderij voort te zetten. Zijn dood betekende niet alleen emotioneel verlies, maar ook een verlies van de toekomst voor zijn familie.

Het verlies van jongeren als Arjen had een breed effect op de gemeenschap. Dorpen die ooit vol energie waren, waar de jeugd zich bezighield met de landbouw, sport en lokale festiviteiten, voelden nu stil en leeg aan. Het ontbreken van jonge mensen betekende niet alleen dat veel boerderijen moeite hadden om het werk te verrichten, maar het betekende ook dat er een generatie verloren ging die anders hun markeringen had gezet op de toekomst van Wijmbritseradeel.

De jongeren die verloren gingen door de griep, zoals Arjen, werden vaak herinnert met eerbied in de dorpen. In veel gevallen werden er speciale herdenkingsdiensten gehouden voor hen. De kerken, zoals die in Hommerts en Woudsend, organiseerden bijeenkomsten waar de gemeenschap samenkwam om hun verloren jongeren te herdenken. In plaats van feestelijke evenementen werden er sobere bijeenkomsten gehouden, waarbij de verhalen van de overledenen werden gedeeld, samen met de herinneringen aan hun bijdragen aan de gemeenschap.

In de plaats van huwelijken en verjaardagen, waren de dorpen in Wijmbritseradeel gevuld met rouwadvertenties en berichten van verlies. De dood van een kind, jong volwassene of geliefde bracht een diepe, stille rouw met zich mee die de gemeenschap nog lang zou beïnvloeden. De verhalen van deze jonge mensen werden generaties lang doorgegeven, als een manier om hun aanwezigheid te eren.

Bron: www.allefriezen.nl

Het herstel van Wijmbritseradeel: een nieuw begin

Het herstel van Wijmbritseradeel na de griep was langzaam, maar het kwam uiteindelijk. De dorpen die zo zwaar getroffen waren door de ziekte, begonnen zich langzaam weer te stabiliseren. De eerste tekenen van herstel waren zichtbaar in de herfst van 1919, een jaar na de eerste golf van de griep.

De boeren in de regio, hoewel gebroken door verlies, gaven niet op. Het herstel begon met de herstructurering van de boerderijen, waarbij de overlevende familieleden samenwerkten om de boerderij weer op te bouwen. Dit proces werd niet alleen fysiek uitdagend, maar ook emotioneel belastend. Veel boerderijen stonden op het punt van faillissement, en de families hadden moeite om de levensonderhoudskosten te dekken. Toch kwamen de dorpen samen, en de wederopbouw werd geleid door de collectieve kracht van de gemeenschap.

Er waren initiatieven om samen te werken met de overige boeren uit Wijmbritseradeel. Gemeenschappelijke oogsten werden opgezet, waarbij boeren hun krachten bundelden om de gewassen te oogsten die ze niet zelf hadden kunnen verzorgen. Buren hielpen elkaar met het melken van de koeien, het verzorgen van het vee, en het repareren van beschadigde gebouwen. Dit wederopbouwproces legde de basis voor een nieuw tijdperk van samenwerking, dat de gemeenschap sterker maakte dan voorheen.

Hoewel de gemeenschappen in Wijmbritseradeel zichzelf in grote mate hadden moeten redden, kwam er uiteindelijk steun van de provinciale en nationale overheid. De overheid, die zich in eerste instantie gefocust had op het verlenen van medische hulp en het beheersen van de griep, richtte zich nu op de economische wederopbouw van getroffen gebieden.

In Wijmbritseradeel werden er leningen verstrekt aan boeren om hun verliezen te dekken en hen in staat te stellen om opnieuw gewassen te zaaien. Er werd steun gegeven aan gezinnen die hun belangrijkste arbeidspersonen hadden verloren, en er werden nieuwe regels en systemen opgezet om de wederopbouw te ondersteunen. Dit alles gebeurde langzaam, maar het bood hoop aan de regio.

Bovendien werden er maatregelen genomen om toekomstige epidemieën beter te beheersen. Het werd duidelijk dat de gezondheidszorg in Friesland beter voorbereid moest zijn op dergelijke crisissen. Dit leidde tot de oprichting van nieuwe gezondheidsnetwerken en een grotere focus op hygiëne en volksgezondheid in de regio. De Spaanse griep had de kwetsbaarheid van de landelijke gebieden blootgelegd, maar het zorgde ook voor een vernieuwde focus op het verbeteren van de infrastructuur van de gezondheidszorg in Friesland.

De tweede helft van de jaren 1920 was een tijd van geleidelijk herstel voor Wijmbritseradeel. Hoewel de herinneringen aan de griep nog steeds in de harten van de inwoners leefden, begon de gemeenschap weer aan een nieuwe fase van hun bestaan. De verhalen van verlies werden niet vergeten, maar ze werden aangevuld door verhalen van hoop en doorzettingsvermogen.

De jonge mensen die overleefden, bouwden nieuwe levens op. Sommigen trokken naar de stad om werk te zoeken, anderen bleven in de regio om de landbouw te hervatten. Nieuwe generaties werden geboren, en het leven in Wijmbritseradeel herstelde zich beetje bij beetje.

De kerken, die tijdens de griep een belangrijk centrum van steun waren, werden opnieuw het middelpunt van gemeenschapsactiviteiten. Ze organiseerden niet alleen herdenkingsdiensten voor de overledenen, maar ook evenementen en festivals om de gemeenschap te versterken. Zo werd de kerk een symbool van wederopbouw en nieuwe levens.

De verhalen van de griep waren niet langer alleen verhalen van verlies, maar ook van de kracht van gemeenschap. Wijmbritseradeel was sterker dan ooit, en de collectieve kracht van de regio maakte duidelijk dat, hoewel het verlies zwaar was, er altijd ruimte was voor herstel, vernieuwing en vooruitgang.

De langzame wederopbouw: van rouw naar herstel

Naarmate de jaren verstreken, werd duidelijk dat het herstel van Wijmbritseradeel niet snel zou komen. De fysieke en emotionele littekens die de griep had achtergelaten, zouden de regio nog jarenlang in haar greep houden. Maar waar de griep de gemeenschappen aanviel, bracht het ook een hernieuwde saamhorigheid. De dorpen in Wijmbritseradeel waren altijd al hechte gemeenschappen geweest, maar de epidemie zorgde ervoor dat deze verbondenheid werd versterkt.

De boerderijen die de eerste klappen hadden gekregen, stonden op het punt om te verdwijnen. Veel gezinnen waren hun voornaamste gezinsleden verloren, en de economische situatie was moeilijk. In deze tijd van grote uitdagingen was er echter ruimte voor gezamenlijke inspanningen. Buurten, families en dorpen begonnen samen te werken om de boerderijen opnieuw op te bouwen, gewassen te zaaien en de schade van de epidemie te herstellen.

Het idee van gezamenlijke arbeid werd opnieuw een essentieel onderdeel van het leven in Wijmbritseradeel. Dit was niet alleen een praktische oplossing, maar ook een manier om de mentale kracht van de gemeenschap te herstellen. Het werk bracht de mensen samen, en ze ondersteunden elkaar fysiek en emotioneel. De solidariteit die werd getoond was een directe reactie op de pijn die iedereen had doorgemaakt, en een manier om de verloren generaties te herdenken door gezamenlijk vooruit te kijken.

In Woudsend, bijvoorbeeld, werd een groot aantal van de lokale boerderijen weer opgestart door gemeenschappelijke inspanning. Terwijl de oudere generatie langzaam uit de ziekte herstelde, waren het de jongere kinderen die een belangrijke rol gingen spelen bij het onderhouden van de boerderijen. Ze leerden de oude gewoonten en technieken van hun ouders, maar ze begonnen ook nieuwe benaderingen te ontwikkelen die hen in staat stelden de landbouw beter te beheren.

De steun van de gemeente was essentieel voor de heropbouw van Wijmbritseradeel. Lokale bestuurders in Sneek en de omliggende dorpen maakten het mogelijk dat er sociale regelingen kwamen voor de getroffen families. Er werden voedsel- en

kledinghulpprogramma's opgezet, en er werd geprobeerd de landbouw opnieuw te stabiliseren door goedkope leningen voor de boeren beschikbaar te stellen. Voor veel dorpen was het de steun van buitenaf die hen in staat stelde hun dorpen in stand te houden.

De overheid nam langzaam haar verantwoordelijkheid voor de gezondheidszorg in Friesland. Na de griep werd er nagedacht over hoe ziekenhuizen, medische zorg en volksgezondheidsmaatregelen verbeterd konden worden. De Spaanse griep had de kwetsbaarheid van de regio blootgelegd, en men besepte dat er meer infrastructuur nodig was om toekomstige pandemieën aan te kunnen. Dit leidde tot een grotere nadruk op gezondheidsvoorlichting en de oprichting van meer medische voorzieningen in de regio.

De burgemeester van Wijmbritseradeel, die tijdens de epidemie alles op alles had gezet om de verspreiding van de ziekte tegen te gaan, kreeg achteraf veel lof voor zijn maatregelen. Hij was de eerste die inzag dat de regio niet alleen fysiek, maar ook sociaal hersteld moest worden. De steun van de lokale overheid bleek cruciaal voor het herstel van de gemeenschap, en het werd duidelijk dat samenwerking tussen gemeente, burgers en artsen een essentiële rol speelde.

Herinneringen aan de verloren generatie: de jongeren en hun levens na de griep

Voor de jongeren die de griep overleefden, was het leven na de ziekte een complex en vaak traumatisch proces. Ze waren getuige van de verwoestende effecten van de griep en de verliezen die hun families hadden geleden. Maar voor sommigen van hen, zoals de 18-jarige Maartje van der Meer uit IJlst, werd het verlies een motivatie om een nieuw leven op te bouwen.

Maartje had haar moeder verloren aan de griep, en haar vader, die ziek was geworden, had zijn krachten nooit meer helemaal teruggevonden. Samen met haar jongere broertjes en zusjes nam Maartje de zorg voor het gezin op zich. Ze zorgde voor de boerderij en zorgde ervoor dat haar broers en zusjes naar school konden blijven gaan. Haar leven werd een dagelijks gevecht, maar ze putte kracht uit de herinneringen aan haar moeder, die haar altijd had geleerd door te zetten.

In haar dagboek schreef Maartje regelmatig over haar zorgen: "Het lijkt wel of de tijd stil staat sinds mama is gegaan. Hoe kan ik de boerderij draaiende houden zonder haar? Hoe kan ik ooit gelukkig zijn zonder haar naast me? Maar ik moet verder. Voor hen, voor mijn broers en zusjes."

De kracht die Maartje toonde, werd een inspiratie voor andere jonge mensen in de regio. Haar verhalen werden vaak gedeeld tijdens bijeenkomsten en herdenkingsdiensten, en ze werd een voorbeeld van hoe zelfs de zwaarste verliezen overwonnen konden worden. Ondanks de zware tijden begon Maartje na verloop van tijd een nieuwe weg in haar leven te vinden, niet alleen door haar gezin te onderhouden, maar ook door haar eigen dromen en doelen te realiseren. Ze trouwde later met een jonge boer uit de regio, en samen bouwden ze een nieuw gezin op.

Het verlies van een generatie betekende niet alleen persoonlijke verliezen, maar ook de impact op de scholen van Wijmbritseradeel. In de dorpen waar het aantal kinderen na de

griep sterk was afgenomen, was het moeilijk om klassen compleet te houden. Veel jongeren waren te ziek om naar school te gaan, of de ouders gaven voorrang aan het werken op de boerderij. Het onderwijs werd tijdelijk onderbroken, en sommige scholen, zoals de basisschool in Hommerts, moesten sluiten vanwege het gebrek aan leerlingen. De heropbouw van het onderwijs was echter essentieel voor de toekomst van de regio. Onderwijzers zoals meester Fokke de Jong in Woudsend zetten alles op alles om de school weer draaiende te krijgen. De school werd een belangrijk centrum voor herstel, waar niet alleen onderwijs werd gegeven, maar waar ook de gemeenschap samenkwam om te rouwen, te herstellen en vooruit te kijken naar de toekomst.

De jongeren die het overleefden, keerden langzaam terug naar school, en de lessen werden steeds meer gericht op het herstellen van de geest van de gemeenschap. Het leren over het verleden van hun dorpen en het belang van solidariteit werd een essentieel onderdeel van het onderwijs. Deze jonge generatie begon de verhalen van hun ouders en grootouders door te geven, met de belofte nooit te vergeten wat er was gebeurd, maar ook te blijven bouwen aan een betere toekomst.

Verhalen van de ouderen: levenswijsheid en herinneringen

Voor de ouderen in Wijmbritseradeel was de Spaanse griep een traumatische ervaring die hen tot op hoge leeftijd achtervolgde. De meesten hadden de griep overleefd, maar het verlies dat zij hadden meegemaakt, was moeilijk te verwerken. Vaak waren het de ouderen die als eerste stierven, omdat zij al verzwakt waren door andere aandoeningen. Toch bleven ze in hun laatste jaren vaak terugblikken op de tijd van de griep, niet alleen als een tijd van verlies, maar ook als een tijd van grote veerkracht.

In haar oude dagboeken schreef de 83-jarige Geertje de Vries uit Sneek: “Het was de ergste tijd van mijn leven, maar ik herinner me ook hoe de dorpsgenoten samenkwamen. We hielpen elkaar, gaven elkaar wat we hadden, en deelden wat we konden. Het was deze gemeenschap die ons door die donkere tijden heen heeft geholpen.”

Geertje herinnerde zich hoe de lokale ouderen elkaar opzochten, niet alleen om hun verlies te delen, maar ook om elkaar fysiek en emotioneel te ondersteunen. Veel oudere mensen bleven zonder hun levenspartner achter, en hun kinderen waren vaak nog te jong om hen volledig bij te staan. De dorpsgemeenschap bood hen echter de steun die ze nodig hadden, wat de kracht van collectieve zorg benadrukte.

De ziekenhuizen in Friesland, hoewel niet altijd goed uitgerust, waren cruciale plekken voor de behandeling van de zieke bevolking. In Wijmbritseradeel werd een speciaal tijdelijke ziekenhuis ingericht voor de zwaarst getroffen dorpen. Deze herinneringen aan de medische voorzieningen, de pijnlijke ziekte en de zorg die de zieken ontvingen, werden door de ouderen vaak besproken tijdens de bijeenkomsten van de gemeenschap.

Voor hen waren de ziekenhuizen niet alleen plaatsen van zorg, maar ook van hoop. Hoewel de middelen beperkt waren, werd er alles aan gedaan om de zieken te ondersteunen. De moedige verpleegsters en artsen die zich inzetten voor de zieke dorpsbewoners, werden voor de ouderen een bron van eer en respect. Hun herinneringen aan deze zorg werden

doorgegeven aan de volgende generaties als een waardevolle les over hoe belangrijk het is om samen te werken in tijden van crisis.

De langdurige erfenis van de Spaanse griep in Wijmbritseradeel

De Spaanse griep zou voor altijd deel uitmaken van de geschiedenis van Wijmbritseradeel. Voor de inwoners van de regio was het een herinnering aan een tijd van verlies, maar ook aan de veerkracht van hun gemeenschap. De verhalen van de slachtoffers, de helden zoals Zuster Aafke en Dominee Douma, en de families die hun geliefden verloren, werden doorgegeven van generatie op generatie.

In de jaren na de griep zou het verlies van een kind of ouder vaak nog voelbaar zijn. De dorpen zouden nooit vergeten hoe de gemeenschap samenkwam in tijden van crisis, en het belang van solidariteit en zorg voor elkaar zou blijven resoneren in de harten van de bewoners.

Vandaag de dag, als we terugkijken op de geschiedenis van Wijmbritseradeel, is de erfenis van de Spaanse griep nog steeds aanwezig in de manier waarop de regio zich blijft hernieuwen en de herinnering aan het verleden niet wordt vergeten. Het verlies van zoveel jonge levens was tragisch, maar het gaf ook de gemeenschap de gelegenheid om zich te verenigen en sterker dan ooit uit de crisis te komen.

Namen van personen die tussen 1 november en 31 december 1918 zijn overleden aan de Spaanse griep, voor zover vermeld in de doktersverklaringen van overlijden (in: Archief Grietenijbestuur, later gemeentebestuur Wymbritseradeel, 1816-1922, nummer 1289a)

Achternaam	Voornaam	Overlijdensdatum	Plaats van overlijden	Leeftijd	Aandoening
Adema	Vrouw van G.	28-11-1918	Tirns	Onbekend	Bronchopneumonie
Bakker	Aaltje	22-11-1918	Hommerts	69	Influenza
Bekema	Johanna	22-11-1918	Blauwhuis	18	Bronchopneumonie
Bergstra	Klaske	10-11-1918	Oudega	2	Bronchopneumonie
Boer, de	Jaaike	28-11-1918	Goënga	0	Influenza
Boer, de	Jaaike	14-11-1918	Oudega	17	Influenza - pneumonia
Boer	Enne	10-11-1918	Woudsend	28	Bronchopneumonie
Boersma	Tietje	12-11-1918	Idzega	16	Pneumonia
Bootsma	Taeke	27-11-1918	Tirns	39	Influenza
Bootsma	Wiepkje	26-11-1918	Goënga	20	Influenza
Buma	Pieter	21-11-1918	Oudega	16	Influenza - pneumonia
Couperus	Evert	17-11-1918	Abbega	25	Pneumonia crouposa
Dijkstra	Vrouw van H.	8-11-1918	Wolsum	Onbekend	Influenza
Doting	Anne	17-11-1918	Oppenhuizen	42	Influenza - pneumonia
Elzinga	Hendrikje	18-11-1918	Jutrijp	1	Bronchopneumonie
Fortuin	Trijntje	30-11-1918	Woudsend	18	Bronchopneumonie
Fortuin	Siebrigje	24-11-1918	Idzega	21	Pneumonia
Fortuin	Johannes	13-11-1918	Idzega	58	Pneumonia
Fortuin	Pier	12-11-1918	Idzega	Onbekend	Pneumonia
Galama	Yme	18-11-1918	Westhem	1	Bronchopneumonie
Hofman	Siebolt	20-11-1918	Hommerts	14	Pneumonia
Jellema	Reintje	23-11-1918	Goënga	2	Influenza
Jong, De	Meine	6-12-1918	Hommerts	75	Influenza
Jong, de	Jeltje	10-11-1918	Nijhuizum	64	Influenza
Klaversma	Vrouw van H.A.	26-11-1918	Gauw	Onbekend	Influenza
Koopmans	Hotze	5-12-1918	Tirns	35	Influenza
Kuperus	Pieter	22-11-1918	Oppenhuizen	19	Pneumonia
Mollema	Tietje	16-11-1918	Scharnegoutum	12	Influenza
Oppenhuys	Herre	8-12-1918	Uitwellingerga	32	Influenza
Oudega	Gerlof	24-12-1918	Loënga	1	Pneumonia
Piersma	Sjerp	2-12-1918	Oudega	16	Influenza
Piersma	Luitzen	27-11-1918	Oudega	18	Influenza / Paralysis cordis
Piersma	Willem	15-11-1918	Oudega	14	Influenza - pneumonia
Punter	Jitze	15-11-1918	Goënga	22	Influenza
Punter	Wietze	14-11-1918	Goënga	20	Influenza
Riegstra	Antje	12-12-1918	Abbega	29	Influenza
Stoffelsma	Gerrit	25-11-1918	Heeg	28	Influenza
Sybrandy	Yke	21-11-1918	Oudega	28	Influenza - pneumonia
Tjalsma	Trijntje	16-11-1918	Nijland	19	Bronchopneumonie
Vellinga	Hiltje	22-11-1918	Hommerts	6	Bronchopneumonie
Vries, de	Arjen	20-11-1918	Heeg	21	Pneumonia
Wittermans	Johannes	19-11-1918	Jutrijp	54	Influenza
Yntema	Sjoerd	30-11-1918	Blauwhuis	54	Bronchopneumonie
Zee, van der	Lolkje	24-11-1918	Tirns	33	Influenza
Zet, van 't	Yeb	3-12-1918	Oudega	42	Pneumonia crouposa
Zijlstra	Hendrikje	20-11-1918	Loënga	2	Influenza
Zijlstra	Sieger	11-11-1918	Loënga	35	Influenza

Aandoening	Betekenis van aandoening
Bronchopneumonie	Longontsteking
Influenza	Griep
Influenza - pneumonia	Griep en longontsteking
Pneumonia	Longontsteking
Influenza - pneumonia	Griep en longontsteking
Pneumonia crouposa	Ontsteking gehele longkwab (zich verplaatsend) (beide longkwabben)
Influenza / Paralysis cordis	Griep en hartverlamming

